

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ПЕТА (2017), СВЕСКА 1

МАТИЦА СРПСКА

карактеристика ове фразеолошке скупине ауторка издваја унутрашњу форму и значење, пример компонентне анализе значења и степен идиоматичности поредбених фразеолошких јединица (стр. 199–226).

8. Наредна целина насловљена је *Лингвокултуролошки аспекти проучавања фразеолошких јединица с религијским комјонентима*. У њој је најпре представљен однос фразеологије и лингвокултурологије (стр. 227–233), а затим је изложен метод бинарних опозиција у фразеологији (стр. 233–235). Ауторка потом разматра лексичку опозицију *бог–ђаво* (стр. 235–237) и издваја апофатичка и катафатичка својства ума, воље и осећања као својства и дејства (енергије) бића Божијег у хришћанском учењу (стр. 237–249). У оквиру одељка *Опозиција бог–ђаво. Појам концепција и концепцијалне анализе* (стр. 249–284) представљене су опште информације о концептуалној анализи и концепту, а затим је изложена анализа бинарних опозиција *леј–ружан* : *добар–зао, љубав–мржња и љубав–грех, истина–лаж, светило–тамно (бело–црно) и горе–доле (рај–џакао)*.

9. У завршном делу ауторка сублимира закључке изнете на крају сваког поглавља у оквиру представљене анализе фразеолошких јединица с религијским компонентама у српском језику. На крају наводи веома користан регистар фразеологизама, који обухвата фразеолошке јединице у ширем смислу (фразеологизме, изразе, изреке и др.) који су коришћени у монографији.

10. Резултати истраживања изнети у монографији *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка исцртавања* др Наташе Вуловић значајни су са два аспекта – лингвистичког (фразеолошког и културолошког) и са становишта теорије превођења. Осим драгоценог доприноса неопходном пројекту израде фразеолошког речника српског језика, ово дело представља извор лексикографских савета за обраду фразеолошких јединица у научној лексикографији (пре свега приликом израде дескриптивних једнојезичних речника), а уверени смо да ће имати и примену у наставној пракси предавања српског језика као страног, као и приликом превођења фразеологизама са српског на неки други језик и обрнуто.

Др Ана З. Мацановић
Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
randjelovicana@yahoo.com

UDC 811.163.41*367.627(049.32)
UDC 811.163.41*37(049.32)

ВРЕДАН ПРИЛОГ СРПСКОЈ ГРАМАТИЦИ

(Горан Зељић. *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2016, 302 стр.)

Књига *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику* аутора Горана Зељића, доцента на предметима Српски језик I и II, Правопис и књижевнојезичка норма и Говорна култура на Учитељском факултету у Београду, обогатила је литературу и наше знање о бројевима као врсти речи у српској граматици. Значај изнетих резултата у овој књизи утолико је већи уколико знамо да

бројеви као врста речи представљају нарочит категоријални проблем у српској граматици – почев од тога да ли су све речи у значењу тачне вредности, односно мере нечега бројеви, затим питања треба ли у одређивању врсте речи предност дати семантици или пак морфолошким категоријама речи, да ли успостављати класификације бројева према семантици односно морфолошким особинама, као и то да ли су бројеви аутономни у систему врста речи, будући да морфолошке карактеристике бројева припадају и другим врстама речи – именицама (нпр. бројне именице) и придевима (нпр. редни бројеви). Сва ова питања аутор Горан Зељић детаљно образлаже у књизи у оквиру седам поглавља, која долазе следећим редом: I. Увод, II. *Бројеви у систему врста речи*, III. *Класификација бројева*, IV. *Типови бројевних конструкција*, V. *Закључак*, VI. *Литература* и, на самом крају, VII. *Прилог*, у којем су дати примери са променом основних бројева, уз корисне напомене о случајевима огрешења о норму српског језика.

У Уводу (9–15) аутор је изнео метод и циљ рада, корпус истраживања и осврт на актуелну проблематику у досадашњој литератури. Грађа је савесно и педантно прикупљена из разних извора и стилова који репрезентују савремено стање српског језика. Њу чине примери из савременог српског књижевног језика ексцерпирани из прозних дела српских писаца рођених после 1950. године (В. Арсенијевић, В. Бајац, С. Басара, Д. Великић, М. Видојковић, А. Гаталица, Р. Петковић, Г. Петровић, М. Продановић, В. Тасић, З. Тирић и др.), новинских текстова и из телевизијских емисија. Структура описа, као што је у уводном делу најављено, обухватила је следеће елементе за сваку групу бројева: 1) критички приступ бројевима у досадашњој литератури, 2) бројеви у широком пољу језичке, семантичке и логичке квантификације, тј. однос бројева према другим квантификативним језичким средствима са којима се бројеви преплићу и укрштају (*двосирук*, *по један*, *по два*, *ћрвак* итд.), 3) морфолошки статус бројева у погледу променљивости, слагања (конгруенције), 4) семантичка анализа бројева, 5) класификација бројева, 6) бројеви и српска књижевнојезичка норма. Овако детаљно постављена анализа бројева у српском језику веома је значајна, будући да су у српској лингвистици истраживања бројева заостала за истраживањима у другим категоријама речи.

Друго поглавље, које носи наслов *Бројеви у систему врста речи* (16–25), представља теоријски темељ истраживања. У њему је аутор дао слику о бројевима као врсти речи, те представио сложеност ове категорије на плану језичких нивоа (морфолошки, синтаксички) и практичних лингвистичких дисциплина (лексикографија, нормирање), затим је представио термилошки апарат којим се служио у анализи и, уз критички осврт, дао дефиницијско одређење бројева у досадашњој литератури. Оно што се, на неки начин, може узети као термилошка новина јесте одређење аутора да детерминативни део термилошких синтагми употреби у облику *бројевни* уместо до сада уобичајеног *бројни* код назива *број(ев)на именица*, *број(ев)ни придев* и сл. Разлог оваквог поступања Горан Зељић је образложио тиме да се назив врсте речи одређује множинским, а не јединским обликом, па је стога природно да се и термин изведе из множинског облика *бројеви*, а не из облика једине *број*. Овоме је додао и други разлог – сагласје са математичком номенклатуром, у којој се користи придев *бројевни*: *бројевни израз*, *бројевна права*, *бројевни нивои* итд. (228). Иако је овакав став занимљив са становишта термилошке творбе и термилошког промишљања, сматрамо да није довољно убедљив да би утицао на то да се досадашњи термилошки детерминатив *бројни* замени са *бројевни*. То што се за назив врсте речи употребљава множински облик *бројеви* а не једински *број* није довољан разлог за извођење термина од множинске основе. У другачијем контексту употребиће се облик једине, нпр. одговор на питање *Која је врста речи два у синтагми два друџа?* гласиће у једнини *Број*. У српској

нормативистичкој традицији, али и у традицијама других језика, није од пресудне важности мотивисаност, тј. прозирност термина, већ његова означна функција – тачно и недвосмислено именовање појма. Колико знамо, детерминатив *бројни* ту функцију успешно обавља до данас.

Треће поглавље под насловом *Класификација бројева* (26–169) представља средишњи и најобимнији део књиге. Знамо да је класификација у врстама речи, па тако и класификација бројева, тесно повезана са језичким изразом и семантиком, што је у складу са главним задацима и циљевима ове књиге. Аутор је у овом поглављу дао своју класификацију бројева на класе и поткласе, али је, истовремено, изразио опрезност казавши да се код бројева „не може доћи до јединствене класификације, па тако ни до јасних критеријума који су притом коришћени, иако се претпоставља да су морфолошко-семантичке карактеристике те које некој врсти дају или оспоравају посебан статус“ (26). Аутор се определио за двоврсну класификацију бројева: 1) кардинални (главни) бројеви и 2) редни (ординарни) бројеви. У поређењу са другим класификацијама у литератури, а посебно у односу на традиционалну троврсну класификацију на основне, збирне и редне бројеве, интернационални назив *кардинални број* аутор је употребио као наткласу како би се избегле „евентуалне нејасноће, како оне појмовне, тако и оне терминолошке“ (42) (на пример, да ли су бројни придеви посебна класа бројева или припадају класи збирних бројева).

Основни бројеви, као најбројнија врста овде издвојених кардиналних бројева, „тачно одређују колико је нечега или некога“: један, два, три, седам, осам, милион, милијарда итд. (47). Аутор је детаљно анализирао њихове морфолошке карактеристике, при чему је највише пажње, што је и очекивано, посветио облицима бројева *два*, *ћри* и *четири*. Иако је у домаћој лингвистици о овој теми већ писано, прилог проблематици бројева *два*, *ћри* и *четири* освежен је у овој књизи новим, репрезентативним примерима из савременог књижевног језика. Немали број случајева различите употребе облика бројева у истој семантичкој функцији аутор објашњава и детаљно коментарише, нпр. *Причао сам са два друѓа / двама друѓовима / двојцом друѓова* (51). На основу грађе, аутор је анализи приложио статистичке податке употребе одређеног облика (падежа) броја, затим рода у којем се број јавља, фреквенцију примера са предлошко-падежним конструкцијама итд. Тако је, на пример, утврдио да „иако се у литератури (Маретић, Стевановић и др.) констатује да се ретко јављају конструкције са променљивим бројем испред којег је предлог, наш корпус показује да њихова фреквенција није занемарљива“ (73). Гледано по падежима, највише је примера са предлогом уз број у генитиву, чак 50 процената, при чему су најбројнији примери са предлозима *од* и *између* са основним бројем *два*, *две*. Уз семантичку анализу основних бројева, Г. Зељић је пажњу посветио лексикографској обради бројева у трима великим описним речницима – Речнику САНУ, вишетономном и једнотомном Речнику Матице српске. Запазио је „да су бројеви од један до четири полисемичне речи које означавају малу количину и да су се њихова значења развијала и сужавала током времена, док се за остале бројеве то не може констатовати“ (84).

Збирне бројеве аутор је значио као врсту главних бројева којима се изражава број бића различитог пола и млада бића. С морфолошке стране, одликује их полупроменљивост: у конструкцији са именицом или у предлошкој конструкцији јавља се окамењени акузатив, док се мењају онда када су у конструкцији са заменицом или кад су самостално употребљени са предлогом или без њега.

У овом поглављу пажњу привлаче оне врсте бројева које су и у претходним истраживањима биле спорне са становишта бројних врста. У средишту анализе налази се питање множине збирних бројева, односно питање постојања бројних

придева. Критеријум за раздвајање бројних придева од сродних збирних бројева није само формалне (граматичке) већ и семантичке природе. Аутор Горан Зељић наводи и овај пример. „Насупрот синтагми *два ојанка* (као пар, леви и десни опанак) може се употребити и синтагма *двоји ојанци* са значењем два пара опанака“. Дакле, бројним придевом се означавају одвојене некакве целине, ентитети дати у збиру, као што је случај са осталим збирним бројевима. И то не морају бити само ентитети који подразумевају пар већ и други, на пример са већим бројем збирности, рецимо *двоји сватјови*. Према класификацији коју је Г. Зељић представио у књизи, бројни придеви издвојени су у посебну врсту кардиналних (главних) бројева. Примери бројних придева наведени у књизи долазе уз именице *pluralia tantum* или уз оне које значе неку природну целину, пар или скуп. Знамо, међутим, да се бројни придеви могу јавити и у другачијим спојевима. Стога ћемо овде навести и неколико примера које смо пронашли у књижевним текстовима: Две су жене а једна је девојка, и њу просе *двоји њросиоци* (НПр Вук), Балкански ратови, кажемо, донели су сјајне победе *над двојим њпријатељима*, чаша поноса била је пуна, задовољство безмерно, освета Косова слатка (И. Секулић), а наслов једног есеја И. Секулић гласи *Чудан сусрећ двојих њисаца* итд. Овај тип спојивости, нажалост, изостаје у описима у српским граматикама, приручницима и речницима.

Поред питања множине збирних бројева, Горан Зељић је тачно приметио „да ни место бројних именица у систему врста речи није у потпуности јасно“ (27), будући да на основу досадашње литературе није јасно да ли су бројне именице само оне на *-ица*, које понеки аутори називају мушколичним бројевима, или и друге именице са бројем у основи (нпр. *двојка, двојина, стојина, хиљада, њејина, њејица* итд.). Горан Зељић каже да „речи стотина, хиљада, милион и милијарда треба третирати као основне бројеве пре свега зато што се њима изражава прецизна квантификација и имају цифру као значењски еквивалент“ (135). Бројеве који показују ко је или што је по реду: *њрви, друђи, њрећи* итд. аутор Горан Зељић је обрадио у одељку *Редни (ординални) бројеви*. Аутор је установио да за редне бројеве у литератури не постоји термилошка неуједначеност каква постоји код других бројних врста. Термин *редни број* користи се доследно „или као једини назив за ову бројевну врсту, или као први поред интернационалног назива *ординални*“ (225).

У четвртом поглављу под насловом *Тњјови бројевних констњрукција* Горан Зељић је анализирао вишечлане бројеве (две хиљаде, три стотине) и именичке синтагме са бројем, као зависним или главним конституентом (две/три оловке, пет оловака и сл.). У оквиру кардиналних бројева „очавају се две велике групе констњрција – оне с бројем *један* и све остале.“ (179). Аутор је примере бројних констњрција представио у оквиру констњкционих модела. За основне бројеве аутор је издвојио 53 констњкциона модела и сваки од њих илустровао примерима из савременог српског књижевног језика: основни број + именица (тип *два друђа*), основни број + редни број + именица (*два њрва месња*), број(ев)на именица *стоњњина, хиљада, милион и милијарда* + избр.(ојива) именица (*милион сињјних свењлих њачкица*) итд. Затим следи приказ модела за збирне бројеве (6 модела), један модел за бројне придеве: број(ев)ни придев + именица *pluralia tantum* / именица која значи пар, целину (типа *двоја кола*). Представљени су и модели број(ев)них именица, и то посебно за именице на *-ица* (нпр. тип *двојица радника*) и број(ев)не разломачке јединице (нпр. *чењврњина дуђова*), модели апроксимативних бројева (нпр. *десењак људи, њедесењих гођина* и сл.) и, на крају, приказан је и модел за констњрције са редним бројевима (четири модела и 31 подмодел).

У *Закључку* (222–239) Горан Зељић је сажето и јасно сумирао резултате истраживања морфологије и семантике бројева. У њему су садржани сви кључни елементи презентације научне анализе, који су претходно назначени у уводном делу

књиге. Поред осталог, аутор је закључио да мада по свим карактеристикама (морфолошким, семантичким, синтаксичким) хетерогени, бројеви још увек нису изгубили статус једне од десет врста речи у српском језику. Класификација која би у обзир узела релевантне морфолошке и семантичке карактеристике бројева чиниле би две врсте: 1. главни бројеви, са подврстама а) основни, б) збирни, в) број(ев)ни придеви, г) број(ев)не именице и д) апроксимативни бројеви и 2. редни бројеви. У граматичкој норми у случају промене бројева *два*, *три* и *четири* приступа се понекад превише прагматично и флексибилно, што често доводи до непрецизности и огрешења.

На основу свега онога што је у књизи казано, као и овде приказаног њеног садржаја, са сигурношћу можемо рећи да књига *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику* аутора Горана Зељића представља свеобухватну студију граматичког и семантичког описа бројева. Таква студија недостајала је српској граматичкој литератури, будући да су бројеви већ дуго оспоравани у систему врста речи, са неуједначеном типологијом врста и подврста у радовима и граматикама, укључујући терминолошку, па чак и појмовну разноликост. Недостатак целовитог приступа категорији бројева у досадашњој литератури ова књига је у потпуности надоместила.

Др Владан З. Јовановић
Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
vladjovanovic@hotmail.com

UDC 821.163.41.09(049.32)
UDC 82.09(049.32)

О ЛЕПОТИ СВЕТОВА КОЈИХ НЕМА

(Снежана Милосављевић Милић. *Виртуелни нараџив. Огледи из когнитивне нараџологије*. Сремски Карловци, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Нишу – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2016)

Студија *Виртуелни нараџив. Огледи из когнитивне нараџологије* пионерско је дело у српској науци о књижевности. Писана је из троструке истраживачке позиције.

Прва је заснована на синтези актуелних тумачења виртуелних нараџива. Иза ових синтеза стоји дефинисање и каталогизовање грађе, превођење и класификовање обимне српском читаоцу слабо доступне стране литературе. Иако је примарно истраживачко поље ауторке теорија књижевности, реч је о текстовима који се не баве само књижевним нараџивима (индикативан је наслов поглавља: *Теорија могућих свеџова и квантина физика*). То подразумева ауторкино „кретање“ кроз једну прилично разређену скупину текстова у којима се око когнитивног процеса (менталног процеса у уму читалаца у случају књижевности) сабирају текстови чији аутори се баве: лингвистиком, психологијом, неуробиологијом, филозофијом, антропологијом, квантном физиком, сви у јединственом напору да открију тајну човека као бића чија је антрополошка датост – причање (слушање, разумевање, интерпретирање, стварање приче). У читалачкој орбити ауторке стога су се нашли текстови: Дејвида Хермана, Монике Флудерник и Мери Лори Рајан (научника који